

Олексій Сінченко

УДК 070:821.161.2"18/19"–92.09 І.Франко

МЕТОДОЛОГІЧНИЙ ІЗОМОРФІЗМ ЯК СТИЛЬ НАУКОВОГО МИСЛЕННЯ ІВАНА ФРАНКА

У статті реконструйовано методологічне мислення І. Франка на основі його різногалузевих праць із метою синхронізації критеріїв, процедур і принципів доведення й виведення наукового знання. Насамперед ідеться про побудову ізоморфних моделей мислення й методологічних настанов, ґрунтованих на певних сталих світогляді й світорозумінні Франка як науковця кінця ХІХ – початку ХХ століть.

Загалом стиль наукового мислення І. Франка тяжіє до індуктивізму. Докладний опис і дослідження емпіричного матеріалу з використанням точних статистичних методів, аналогія й порівняння – застосування наукових мов різного типу й системи понять, часто запозичених із суміжних наук, зокрема загальнометодологічних (еволюція), постановка спільнонаукових проблем, пошук і концептуалізація місць переходів галузевих методів і їхня апробація – усе це й визначає стиль наукового мислення І. Франка.

Ключові слова: Франко, ізоморфізм, наукове знання, модель, місця переходу, індуктивізм.

Oleksiy Sinchenko. Methodological Isomorphism as Ivan Franko's Style of Scholarly Thinking

The present paper tries to reconstruct Ivan Franko's methodological thinking on the basis of his works and aims at synchronizing criteria, procedures and principles of proving and producing scholarly knowledge. The main purpose here is building isomorphic models of thinking and methodological instruction based on some Franko's constants of the world view and understanding reality.

Franko as a scholar was interested in various fields: literary studies, ethnography, linguistics, philosophy, social economics, law, political science, history, statistics etc. He intended to create the ground for institutionalization of research work in Ukrainian society. His scholarly universalism allowed using the knowledge from different fields simultaneously in order to study the same subject from different perspectives. This subject was a society which he understood as the people, class, and individual in his activities.

At every stage of his methodological reflection, Franko adhered to clear determinism both in defining the subject field of research and in constructing his assertions. But the attempt to single out the subject knowledge in its pure form was complicated by the fact that he didn't think of it separately from the sphere of application, and therefore he was focused on the methods related to the practical use and giving the opportunity of transferring the gained knowledge into the sphere of education.

In the definitions of scholarly work he used such characteristics as "thoroughness and precision", "good care and logic of scholarly analysis", facts, observations, descriptions, comparisons, criticism, analysis (more simple and versatile). These markers form a framework that makes it possible to reconstruct the style of his thinking as a methodologist.

In general, Franko's style of scholarly thinking tended to inductivism. This style was determined by detailed description and study of empirical material with accurate statistical method; analogy and comparison through applying different kinds of scholarly languages; conceptual systems, often borrowed from the related spheres of knowledge, in particular notions of general methodology (evolution); interest in general research problems; search for transitional joints of sectorial methods, their conceptualization and approbation.

Keywords: Ivan Franko, isomorphism, scholarly knowledge, model, inductivism.

У другій половині ХІХ ст. розгорнулися найбільш запеклі методологічні баталії. Відсутність принципів верифікації, орієнтованих на природничі науки, ставила під сумнів науковий статус соціо-гуманітарних досліджень. Однак їхній

поступ формував нову гносеологічну ситуацію, в якій інтерналізм наукового знання дедалі більше вимагав ураховувати зовнішні чинники, а тенденція до його щоразу більшої диференціації зумовлювала зростання критики загальної епістемології й потреби виробляти нові підходи. Ішлося вже не тільки про гуманітарні чи суспільні студії – проблеми виникали й у сфері наук природничих, що поволі втрачали методологічну монополію.

І все ж описуваний період – не лише спроба з боку соціо-гуманітарних наук побороти методологічне всевладдя наук природничих, а й потреба їхнього синтезу, що часом провадить до методологічної еклектики: у природничі науки проникають історичний, порівняльний, типологічний методи, а в соціо-гуманітарні – кількісні й експериментальні.

Потреба осмислити всі наявні наукові методи та їхнє порівняння (див. праці В. Вундта, О. Конта, Г. Спенсера, М. Грота, неокантіанців та ін.) виводять наукову рефлексію на метанауковий рівень: формується нова дослідна галузь – методологія науки, що визначає наукову парадигматику кінця ХІХ – початку ХХ ст.

На цей період і припадає становлення І. Франка як методолога. Він навчається в університетах Львова (1875 – 1877) та Відня (1892 – 1893), акцентуючи увагу на самоосвіті. Дослідники помічають суттєвий вплив на формування його світогляду праць М. Драгоманова, К. Маркса та Г. Спенсера. Водночас “географія” наукових екскурсів ученого доволі розлога. Поміж імен, які зринають у текстах Франка, особливо раннього періоду – Ч. Дарвін, Е. Гекель, О. Конт, М. Добролюбов, М. Чернишевський, Ж.-Б. Ламарк, Ч. Лайєль, Г.-Л.-Ф Гельмгольц, Т.-Г. Гекслі, Дж. Стюарт, Дж. Міль, Л.-Г. Морган, Г.-Т. Бокль, Т. Мен, Е. Б. Тайлор, Ж.-М. Гюйо та багато інших.

Кость Кисілевський розмежовує в наукових поглядах Франка два періоди: кінець 1870-х – 1880-ті роки – підпорядкування принципам позитивізму й реалізму та 1890 – 1900-ті – зрілий період [6]. Проте в цій статті хронологічний принцип не визначальний, достатньо усвідомлення того, що в житті вченого було два етапи наукового поступу – становлення як методолога й методологічної зрілості.

Спроба реконструювати методологічне мислення Франка передбачає огляд його різногалузових праць із метою синхронізації критеріїв, процедур та принципів виведення й доведення наукового знання. Насамперед ідеться про побудову ізоморфних моделей мислення й методологічних настанов, ґрунтованих на певних сталих світогляду та світорозуміння його як науковця кінця ХІХ – початку ХХ ст.

Дослідники або шукали в поглядах Франка цілісну теоретичну систему знань, указуючи на спільність його світоглядних і методологічних позицій, або ж намагались обґрунтувати тезу про неминучість “еклектики”, а відповідно неможливість побудови будь-якої цілісної системи його наукового мислення. Площини таких підходів мали або власне наукове, або філософське підґрунтя. (Різні методологічні аспекти Франкового мислення досліджували М. Гнатюк [1], Н. Горбач [2], Я. Грицак [3], О. Забужко [4], С. Злупко [5], К. Кисілевський [6], Т. Космеда [7], В. Мазепа [8], Д. Острянин [9], Б. Тихолоз [10], І. Шафранська [27] та ін.).

Однак досі лишається проблемним питання про те, чи можливо розглядати наукову діяльність Франка як таку, що тяжіє до об’єднання чи бодай співорганізації знань у єдину чітку систему? Щоб відповісти на це запитання, слід побудувати чітку модель теоретичного знання, усупереч тезі Олександра Колесси про неможливість розділити Франка-поета і Франка-науковця. В основу такої моделі можна закласти методологічний ізоморфізм як певний організаційний принцип,

що тісно взаємодіє зі світоглядом науковця, його ціннісними, епістемологічними настановами.

Спроба предметно виокремити теоретичне знання в чистому вигляді ускладнена тим, що сам Франко не мислить його автономно від сфери застосувань. Як методолог він зорієнтований на ті методи, що закладають практичну доцільність і можливість транслювати отримані знання в освітню царину. Зокрема, у передмові “Доповнення до “Основ суспільної економії” до перекладу одного з розділів “Капіталу” К. Маркса, що мав увійти до підручника “Основи суспільної економії” (Франко готував його до публікації в 1879 – 1880 рр., але книжка не була надрукована), він твердить: “В самім початку “Основ суспільної економії” сказано було, що економія – се наука абстрактна, т. є., що ціль її не є виключно розслідувати закони економічні *теперішньої* суспільності, але *загальні* закони праці людської. А позаяк з переменою суспільного ладу в протягу віків і закони ті проявляються щораз, то в інших формах, впливаючих конечно з даного ладу, то наука економічна не може ніякої з тих форм вважати сталою і незмінною. Не може, значить, і нинішніх форм уважати сталими, а мусить шукати таких форм, котрі *після нашого теперішнього знання* були б відповідніші для суспільної праці і суспільного добробуту, ніж нинішні форми” [12, т. 44, кн. 1, с. 30]. Звідси нелюбов Франка до абстрагованого теоретичного знання, бо воно не може повністю охопити практику. “На практиці для кожного дуже важне знати передовсім докладно теперішній лад, його почин і розвиток”, тому Франко додає: “Таке знання вже тим корисне, що замість теоретичних засад подає масу фактів, котрі самі пруть розум до таких а таких виводів, між тим коли ті самі виводи, подані без підставних фактів, усякому можуть видатися хиткими та схопленими з воздуха мріями” [12, т. 44, кн. 1, с. 30]. Це стосується також літературознавчої, фольклористичної, соціологічної та інших царин, що підлягають науковим інтересам ученого, де він насамперед діє як ретельний фактолог.

І. Франко виявляє інтерес до різних наукових галузей: літературознавство, етнографія, мовознавство, філософія, суспільна економія, право, політологія, історія, статистика тощо. Такий універсалізм дає йому можливість одночасно застосовувати знання інколи з відмінних галузей, щоб різнобічно вивчати одне й те саме явище – суспільство, під яким він розуміє і народ, і клас, і людину в її діяльності.

На думку І. Ковалика, Франко вибудував комплексну науку про науку, в якій розуміння дослідницької діяльності підлягає трьом основним гносеологічним принципам: 1) діалектична єдність (монізм), детермінована монізмом природи; 2) системна структура науки; 3) постійний розвиток наукових знань [1]. Водночас Ярослав Грицак указує на те, що спроби окреслити Франкові погляди як “власну, еволюційно складну філософську систему – “франкізм”, є малопереконливими”, а “намагання “систематизувати” Франка відображають радше агіографічну тенденцію у найновішому франкознавстві, аніж автентичний спосіб Франкового мислення” [3, 221].

Потреба реконструювати автентичне Франкове мислення передбачає відмову від часто постульованої категорії “геній”, малодієвої для наукового доведення, адже розгляд мислєдіяльності Франка крізь призму унікальності мало що пояснює. Розширення дослідного контексту засвідчує, що особа вченого підвладна тим структурам наукового мислення й дослідним парадигмам, у просторі яких вона перебуває. Важливо виявляти не те, що Франко не домовив, а те, що він промовив і що проглядає як метод у численних його працях, і як ця метода кореспондується з наявними на той час науковими системами.

Я. Грицак слушно зауважує, що “вивчення Франкового світогляду <...> потребує особливої техніки, зокрема – відмови від спроб звести його до якогось єдиного “-ізму”, а тому “важливо бачити різні джерела його формування, різні контексти його функціонування та, відповідно, різні можливі способи його відчитання” [3, 222]. Однак у надмірі розширення контекстів прихована й певна небезпека – мислення Франка може бути потрактоване як еkleктичне, тому варто брати до уваги місце й умови творення відповідних контекстів.

Франко приходить у науку тоді, коли її для українського соціуму як інституційної цілісності ще не існує [13]. Його дослідницькі підходи ґрунтовані не на утриваленні певної академічної традиції, а на спробі таку традицію закласти. Звідси “метання” в різні наукові світи зумовлені потребою побудувати саме національний дослідницький простір і сполучити в ньому всі розвинуті науки. Тому в підході до Франка варто визнати аксіому – прагнення побудови власної наукової системи для нього збіжне з побудовою її інституційного підґрунтя.

Можливо, саме тому ще юний Франко пробує розробити загальнонаукову структуру всіх наявних наук, беручи за критерій розподілу їхню еволюційно зумовлену ієрархію, заради того, щоби збагнути логіку становлення наукового знання як такого та спрогнозувати можливість дослідницького поступу в Україні.

Я. Грицак, як давніше О. Колесса, указує на те, що Франко – еkleктик. Це твердження завжди мало як прихильників, так і критиків. Зокрема К. Кисілевський заперечує Колесі й зазначає, що “Франко йшов завжди своїм оригінальним шляхом і не оглядався за напрямками, школами, стилями і не вибирав із чужих творів методи, але мав свій власний підхід до творів науки” [6, 149]. Скажімо, так він “намагався заповнити своїми працями прогалини в дослідках над літературою, щоб згодом виконати її широку синтезу” [6, 148].

Саме питання синтезу й стало наріжним для Франка: прихильник індуктивного методу, він став його заручником. Його універсалізм частково й пояснюється саме цим віддаленим прагненням до синтезу. Як виявилось, це проблема загальнонаукова: позитивізм позбавив філософію наукової легітимності, а відповідно відкинув і її основну функцію – синтезування. Франко, на відміну від інших позитивістів, не позбавляє філософію наукового статусу, але акцентує насамперед на важливості застосування та множення емпіричних методів.

Російський методолог Г. Щедровицький твердив: “Яке б знання про об’єкт ми не взяли, воно завжди є результатом вирішення якихось певних локальних завдань” [24, 62]. Інколи таке завдання висувається на перше місце й піддає перевірці як саме знання, так і різні дотичні до нього методи. Франкові випало відштовхуватись від емпіричного матеріалу – його сучасності, що не була обсервована в західноєвропейських науках, тому те, що, на перший погляд, постає як еkleктика, насправді було спробою верифікації різних методів до потреби побудови цілісного уявлення про український світ. Еkleктизм Франка полягав у тому, що він узяв на себе обов’язки цілої академії, але йому не вистачило сили, а може, і часу обґрунтувати накопичене знання як цілісну багатогранну модель уявлень про світ, керуючись голістичною світоглядною настановою.

Спростувати закиди в еkleктизмі щодо Франка легко, цитуючи його вказівки педагогам у статті “Кілька слів о тім, як упорядкувати і провадити наші людські видавництва” (1882): “Головною основою розумного виховання є певний розумний лад і зв’язок в науках, котрі подаються ученикові; безладне і незв’язне подавання йому раз уривка з тої, то знов з другої науки томить пам’ять, нівечить охоту та й затемнює характер самої науки, котра прецінь є не що друге як відбиток дійсності і живої природи в мислячій умі чоловіка, і в ній, отже, так

як і в природі, все раз у раз движеться, змінюється, все в'яжеться одно з другим і впливає одно з другого” [16, т. 45, с. 187]. Науковців він звинувачує в тому, що їхнє розуміння науки й дійсності “поділене на “фахи”, а відповідно затиснені в ці “фахи”, вони не мислять науку й дійсність у їхній цілності. У цій статті він обстоює необхідність діалектичного методу, бо “той дух, та духовна зв'язь, то не що інше як природна причинність, внутрішня діалектика розвитку, котра лучить в собі всі суперечності, вирівнює всі нерівності, котра з найрізномродніших частей творить одноцільну єдність” [16, т. 45, с. 187].

Під синтезом часто розуміють складання різних знань в одну систему. Таке складання підпорядковане певній логіці й не викликає особливих сумнівів. Коли ж ідеться про Франка, то врахування його різновекторних зацікавлень проковує в дослідників спокусу вибудувати єдину систему знання. Але чи ставив перед собою таке завдання сам учений? Для нього важить не так сполучуваність різних уявлень і знань, як місця переходу між ними. Вияв цього переходу дає підстави припустити, що методологічне мислення Франка системне й верифіковане на різних дослідних предметних полях, поєднаних єдиною світоглядною настановою. Тому, коли Я. Грицак твердить, що для Франка Конт зі своїм позитивізмом, а не Маркс стояв на першому місці, то він вводить позицію українського мислителя в невластиві для нього дискурси. Річ зовсім не в “радянських франкознавцях”, яким історик приписує акцентування надмірної уваги Франка до Маркса, адже на той час Маркс іще не був профільований кризь ідеологічну призму “марксизму-ленінізму”, а витворював певний методологічний пафос доби. Я. Грицак твердить: “Марксизм, на думку Франка, був лише відгалуженням позитивізму, перенесенням і застосуванням позитивістичних підходів щодо знань про суспільство. У “Програмі галицьких соціалістів” (1881), написаній за участю Франка, стверджено, що саме Карл Маркс підніс теорію соціалізму до значення *позитивної* науки [45: 449]” [3, 229]. Таке розрізнення важливе хіба що для тих, хто досліджує політичні погляди Франка; для методологічного розуміння важливо те, що Маркс для українського вченого насамперед був взірцем прикладання еволюційної теорії до пояснення суспільного ладу. Саме цей принцип він актуалізує у статті “Болгарські праці М. Драгоманова” (1891) й у своїх історико-літературних дослідженнях і методологічних рефлексіях [15; 17; 18], коли стверджує, що історія літератури “з усіх наук історичних найбільше вимагає еволюційного погляду і найяскравіше вказує стежки еволюції історичної в житті народу” [11, т. 46, с. 40].

Варто брати до уваги, що процес диференціації наук в означений період збігався з пошуком нових можливостей сполучуваності наукового знання. Зокрема, соціологічні теорії О. Конта, Г. Спенсера, Е. Дюркгайма корелювалися з розвитком біології. В. Вундт пробував сполучити фізіологію із психологією. К. Маркс – еволюційну теорію, економіку та соціологію. Франко був свідомий того, що метод, застосований до одного предметного поля, на іншому втрачає свою інструментальність, тому пильно відстежував указані тенденції та верифікував їхню ефективність у власних наукових дослідженнях.

Як твердив Г. Щедровицький, “всякий спосіб синтезу знань виявляється жорстко пов'язаний зі специфічним способом їхнього отримання” [24, 67]. Таке отримання для Франка – сувора верифікація матеріалу до контекстів.

Утворити модель його мислення складно, якщо верифікувати її до напередзаданої системи теоретичного знання. Учений уважав, що “сама ж природа трактованого предмета вказує, яке поступування буде найвідповідніше” [22, т. 44, с. 253]. У випадку Франка, доцільніше реконструювати логіку його методологічного орієнтування, що нетотожне теоретичному знанню, а лише передує його утворенню.

На кожному етапі своїх методологічних міркувань Франко дотримується чіткого детермінізму як у визначенні предметного поля дослідження, так і в побудові тверджень. Навіть у трактаті “Із секретів поетичної творчості” (1898) [15] поняття підсвідомого в нього детерміноване зв'язком із зовнішнім світом, а “змисли” є не чим іншим, як фізіологічними відчуттями, що їх переживає людина. Однак поняття тексту потребує складнішого вирішення, і Франко тлумачить його через певну аналогію до міркувань Макса Десуара про дуальну диспозиційну сутність свідомості. Він розмежував художній твір на дві сфери: одна з них підлегла розуму – композиція і зміст твору, друга – ідеї, асоціації, фантастичні образи – “нижній свідомості”. Саме ця “нижня свідомість” і підважує чітку позитивістичну настанову на фактологічну достеменність, і робить художній твір складним для тлумачення явищем.

Певну фактологічну довільність Франко припускає і щодо історичних студій. На його думку, для історії характерні неповнота емпіричної бази й залежність дослідника від свого середовища. Однак слід зауважити, що вчений не надає їм статусу якісних характеристик, як це роблять неокантіанці, розмежувавши поняття “одиничне” і “загальне” як категорії пізнання.

І все ж Франко вказує, що “під історією розуміємо слідження внутрішнього зв'язку між фактами, т. є. таке угруповання поєдинчих, уважніших і дрібніших фактів, щоб з них виходив якийсь сенс, т. є. щоб видно було певні основні закони природні, правлячі тими фактами і викликаючі їх” [19, т. 45, с. 77]. Він критикує положення, відповідно до якого історія – наука безстороння. “Сторонництво” – явище світоглядне, саме з його виявами він пов'язує новітній злам в історії – появу нового феномену “люд як сторонництво”. Дослідження цього феномену, на думку науковця, потребує колективної роботи: “викінчення цілої будови на тій основі – се вже таке діло, котрого не зробить один чоловік, – се робота для цілої громади вчених людей” [19, т. 45, с. 78].

На цьому рівні – “демократичної, людової історії” – Франко фіксує доцільність застосування природничих наук для студій над минулим: “Виказуючи всюди єдність природи, єдність її законів у всіх найрізномірніших проявах, науки природничі підтягли й чоловіка, й суспільність людську під ті самі закони, навчили його вважатись за одно з природою, її прямим твором, фазою в розвитку загальноприродного життя” [19, т. 45, с. 79]. Водночас вказує на поєднуваність історії з антропологією й соціологією. Адже антропологія досліджує людину “яко твір природи”, а соціологія – у “зв'язку суспільним” через “розвиток суспільної праці, думок, вірувань і прочої культури” [19, т. 45, с. 78].

Природничі й суспільні науки, на думку Франка, тісно переплетені між собою й за вдалої взаємодії дають якісні результати. Однак сліпе накладання принципів однієї науки на іншу рідко відповідає очікуваним наслідкам.

Передусім це виявилось на невдалому застосуванні природничих наук до тлумачення суспільних. Як приклад такого невдалого застосування Франко розглядає соціологію Альберта Шеффле, який спробував описати “будову і життя суспільного тіла”. Саме поняття “суспільне тіло” й викликало заперечення критика – “те тіло він згори вважає індивідуально людським тілом, чого о тілі суспільнім не можна сказати”, а також “описує те тіло в стані спочинку, не в розвитку, не генетично”. Водночас український мислитель критикує поняття Ч. Дарвіна “боротьба за існування” як “образове, а не докладне” (тобто таке, що ґрунтоване на теорії, а не на досвіді). Дарвіністи, на його думку, “вважають сесю форму боротьби за існування вічним і незмінним законом природи”, тоді як для пояснення генези історії чи розвитку людської культури цей закон не підходить. Тому Франко більш прихильний до позиції Г. Спенсера, який трактує еволюційний процес так: “Між усіма творами природи тривають найдовше,

удержуються і розмножуються ті, котрі в данім часі найліпше приноровлені і приспособлені до окружуючих обставин” [19, т. 45, с. 85]. Таке застосування Франко показав на прикладі астрономічних гіпотез німецького філософа-спіритуаліста Карла Дю-Преля (у щойно цитованому тексті – Ді-Прель), котрий уживав еволюційні закони для пояснення планетарної системи.

Я вже вказував на потребу Франка створювати умови для інституціалізації наукових досліджень в українському соціумі. Прикладом такої діяльності вченого може слугувати його публічна спроба презентувати програму нової дисципліни “Народознавство” під час лекції на зібранні народознавчого товариства, що викладена у статті “Найновіші напрямки в народознавстві” (1895) [20]. Ця стаття засвідчує той розмах, із яким Франко підходить до завдань цієї науки. Даючи визначення терміна “народознавство”, автор відразу окреслює її предметні рамки – пізнати народ (розшифрування – людей), які проживають на певній території, їхнє нинішнє й минуле становище, їхні фізичні й розумові особливості, їхні інститути й економічне становище, їхні торгівельні відносини й інтелектуальні зв’язки з іншими народами. Таке завдання передбачає сполучення під назвою “народознавство” сукупності різних наук, зокрема історії політичної, історії розвитку державних інститутів, історії наук та історії промислу. І, звісно ж, Франко не оминає питання громадянського обов’язку науковця: “Ім ми, крім обов’язку пізнання їх і освіти, завинили також братню любов” [20, т. 45, с. 258]. Оце відчуття обов’язку переслідуватиме Франка постійно та впливатиме на його стилістику.

Найважче розрізнити Франка-науковця і Франка-публіциста. Публічні статті значно перевищують обсяг його дослідницьких студій. Це частково пояснюється просвітницькими настановами, що проглядаються, скажімо, в статті “Наука і її взаємини з працюючими класами” (1878) [21], де він указує на потребу знайомити робітництво з досягненнями науки. Така настанова для нього наріжна і збіжна із ціннісним виміром доцільності наукового знання, бо для Франка наука – злиття двох понять “знання” і “праця”, а її мета – “з’єднати в собі й ошчасливити всіх людей” [16, т. 45, с. 34]. Тому в етиці Франко вбачає останню й найвищу науку, бо саме вона “змінює тваринну природу людини і облагороджує, – і в такий спосіб робить її здатною до сприйняття щастя як внутрішнього самозадоволення, так і суспільного, що ґрунтується на узгодженій праці всіх людей і на братській взаємній любові” [16, т. 45, с. 40].

Поступ усіх наук Франко підпорядковує єдиному етичному ідеалові. Етичність як певна форма утилітарності закладає й розрізнявальну функцію. Справжня наука для нього “має лише справу зі світом зовнішнім, з природою”. Поняття “природа” він трактує доволі широко, “включаючи до неї все, що тільки підпадає під наше пізнання; також і люди з їх поступом, історією, релігіями, і всі ті незліченні світи, що заповнюють простір”, тому “поза природою нема пізнання, нема істини” [16, т. 45, с. 32]. Якщо максимально узагальнити поняття природи, то вона – те, що підлягає пізнанню. Однак, щоб уникнути ототожнення науки й пізнання, Франко поспішає внести роз’яснення: “саме пізнання не може бути її (науки. – прим. О.С.) метою, бо якби було так, то вся наука не принесла б нікому найменшої користі, не була б нікому потрібна” [16, т. 45, с. 32]. Саме утилітарна функція науки вносить необхідне розототожнення, що й визначає її цінність. Учений вводить доволі чітку умову – “справжня наука повинна сповняти дві неодмінні умови: вчити нас пізнавати закони природи і вчити користати з тих законів, уживати їх у боротьбі з тією ж природою” [16, т. 45, с. 32]. Водночас для нього “наука, як і природа, є завжди одна – нероздільна і нерозривна”, тому “все в ній взаємозв’язане, взаємодіюче, взаємозалежне; вона – ланцюг, в якому всі ланки тісно склепані між собою” [16, т. 45, с. 34].

Така аналогічність оголює світоглядну позицію Франка, яку не слід прямо ототожнювати з його мисленням як ученого.

У визначенні науки Франко постійно послуговується такими характеристиками як “докладність і точність”, “добросовісність і логіка наукового аналізу”, факти, спостереження, описи, порівняння, критика, аналіз (більш простий і всебічний). Ці маркери й формують ті критеріальні рамки, які закладають можливість реконструювати стиль його мислення як методолога й виявити його потяг до індуктивізму.

Водночас, попри властивий Франкові індуктивізм, можна стверджувати, що його мисленню притаманне тяжіння до дедалі більшого теоретизування і прагнення виробити власні евристичні й верифікаційні правила, послуговуючись досвідом як природничого, так і соціо-гуманітарного теоретичного знання.

Загалом ізоморфна методологічна модель, якої дотримувався Іван Франко, відповідала своєму часові й не руйнувала меж класичної раціональності. Спільними для його різногалузевих досліджень стали такі елементи: детальний опис емпіричного матеріалу; процедури аналогії та порівняння; застосування точних статистичних підходів і наукових мов різного типу та понять, запозичуваних із суміжних наук; еволюціонізм; голізм; постановка спільнонаукових проблем; пошук і концептуалізація місць переходів галузевих методів та їхня апробація.

Однак легітимізація такої моделі, як і будь-якого теоретичного знання, потребувала й потребує їхньої інституціалізації, формування наукових центрів, наукових шкіл і ширше – наявності наукової спільноти, яких на час діяльності Франка в такому вигляді, як на Заході, ще не існувало. Це Франко усвідомлював, а тому перебирав на себе функції не лише методолога науки, а й проектолога. Це дає підстави розглянути його наукову творчість як єдине ціле й закладає розуміння того, що вчений прагнув до витворення науково-дослідної програми, яка би слугувала підґрунтям для становлення вітчизняної фундаментальної науки.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Гнатюк М.* Іван Франко і проблеми теорії літератури: навч. посібник. – Київ: ВЦ “Академія”, 2011. – 240 с. (Серія “Альма-матер”).
2. *Горбач Н.* Філософські переконання Івана Франка. – Львів: Каменяр, 2006. – 112 с.
3. *Грицак Я.* Пророк у своїй вітчизні. Франко та його спільнота (1856 – 1886). – Київ: Критика, 2006. – 632 с.
4. *Забужко О.* Філософія української ідеї та європейський контекст: франківський період. – Київ: Факт, 2006. – 156 с. – (Серія “Висока полиця”).
5. *Злуко С.* Іван Франко і економічна думка світу. – Львів: Видавничий центр Львівського Національного університету імені Івана Франка, 2006. – 413 с.
6. *Кисілевський К.* Наукові праці Івана Франка // ЗНТШ. – 1957. – Т. CLXVI. – С. 143–164.
7. *Космеда Т.* Комунікативна компетенція Івана Франка: міжкультурні, інтерперсональні, риторичні виміри. – Львів: “Видавництво “ПАІС”, 2006. – 326 с.
8. *Мазепа В.* Культуроцентризм світогляду Івана Франка. – Київ: Видавець ПАРАПАН, 2004. – 232 с.
9. *Острианин Д.* Філософські погляди І.Я. Франка // Вісник Академії наук УРСР. – 1956. – № 8. – С. 19–30.
10. *Тихолоз Б.* Іван Франко – філософ (До характеристики стилю та еволюції мислення) / Богдан Тихолоз // Сучасність. – 2002. – № 12. – С. 106–119.
11. *Франко І.* Болгарські праці М. Драгоманова // *Франко І.* Збір. тв.: У 50 т. – Київ: Наук. думка, 1986. – Т. 46. – Ч. 2. – С. 24–42.
12. *Франко І.* Доповнення до “Основ суспільної економії” // *Франко І.* Збір. тв.: У 50 т. – Київ: Наук. думка, 1985. – Т. 44. – Кн. 1. – С. 30–31.
13. *Франко І.* З поля нашої науки // *Франко І.* Збір. тв.: У 50 т. – Київ: Наук. думка, 1986. – Т. 46. – Кн. II. – С. 166–179.
14. *Франко І.* Задачі і метод історії літератури // *Франко І.* Збір. тв.: У 50 т. – Київ: Наук. думка, 1984. – Т. 41 – С. 7–16.
15. *Франко І.* Із секретів поетичної творчості // *Франко І.* Збір. тв.: У 50 т. – Київ: Наук. думка, 1981. – Т. 31. – С. 45–119.

16. Франко І. Кілька слів о тім, як упорядкувати і провадити наші людюві видавництва // Франко І. Збір. тв.: У 50 т. – Київ: Наук. думка, 1986. – Т. 45. – С. 187–203.
17. Франко І. Лукіан і його епоха // Франко І. Збір. тв.: У 50 т. – Київ: Наук. думка, 1986. – Т. 45. – С. 7–23.
18. Франко І. Метод і задача історії літератури // Франко І. Збір. тв.: У 50 т. – Київ: Наук. думка, 1984. – Т. 41. – С. 17–23.
19. Франко І. Мислі о еволюції в історії людськості // Франко І. Збір. тв.: У 50 т. – Київ: Наук. думка, 1982. – Т. 45. – С. 76–139.
20. Франко І. Найновіші напрямки в народознавстві (1895) // Франко І. Збір. тв.: У 50 т. – Київ: Наук. думка, 1986. – Т. 45. – С. 254–267.
21. Франко І. Наука і її взаємини з працюючими класами [1878] // Франко І. Збір. тв.: У 50 т. – Київ: Наук. думка, 1986. – Т. 45. – С. 24–40.
22. Франко І. Статистика яко метода і яко наука // Франко І. Збір. тв.: У 50 т. – Київ: Наук. думка, 1985. – Т. 44. – Кн. 1. – С. 248–254.
23. Шафранська І. Еволюція світогляду І. Франка та його погляди на розвиток української економічної думки // Галицький економічний вісник. – 2009. – № 2. – С. 89–95.
24. Щедровицький Г. Синтез знань: проблеми і методи // Психологія і суспільство. – 2015. – № 2. – С. 61–83.

Отримано 14 січня 2019 р.

м. Київ

Міністерство освіти і науки України
Черкаська обласна державна адміністрація
Інститут літератури імені Т.Г. Шевченка НАН України
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Черкаський науковий центр шевченкознавчих досліджень
Осередок Наукового товариства Шевченка в Черкасах

18-19 квітня 2019 р. в Черкаському національному університеті ім. Б.Хмельницького відбудеться Всеукраїнська наукова конференція “ХУДОЖНІЙ СВІТ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА І СУЧАСНІСТЬ”, присвячена 205-й річниці з дня народження Т. Г. Шевченка.

Для розгляду на конференції пропонується таке коло проблем:

Поетика Шевченка; феномен пророцтва і прогнозу в Шевченковій творчості; Шевченкове слово в гуманітарному просторі сучасної України; образ Тараса Шевченка та шевченківські мотиви в сучасному українському мистецтві; дослідницькі стратегії сучасного шевченкознавства. Розглядатимуться й інші актуальні проблеми шевченкознавства.

Заявки на участь у конференції подавати до **20 березня 2019 р.** за адресами:

01001, м. Київ-1, вул. Грушевського, 4; Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України, відділ шевченкознавства: tarasinlit@gmail.com.

18031, м. Черкаси-31, бульвар Т. Шевченка, 81; Черкаський національний університет ім. Б.Хмельницького, кафедра української літератури і компаративістики.

Контактний тел.: (0472) 35-53-95 kafilit@ukr.net